УДК 336.277

ЕВОЛЮЦІЯ НАУКОВИХ КОНЦЕПЦІЙ ДЕРЖАВНОГО КРЕДИТУ І ДЕРЖАВНОГО БОРГУ

Олександр Бец
старший викладач кафедри фінансів ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»

Метою публікації є висвітлення боргової проблематики ученими-економістами XIX - початку XX ст., що зумовлює необхідність та актуальність досліджень даної проблематики.

Стаття присвячена важливим і актуальним питанням дослідження наукового доробку українських учених-економістів XIX - початку XX ст. В центрі матеріалу аналіз проблем державного господарства, державного кредиту, позикового та податкового методів фінансування потреб держави.

Зростання ролі та значення боргів у фінансах держави зумовило необхідність дослідження категорії державного боргу економічною наукою. Погляди вчених на державний борг змінювалися в залежності від ролі та значення держави в соціально-економічних процесах, а, отже, і позикового фінансування державних видатків. Сучасні концепції державного боргу базуються на постулатах багатьох теорій, які в історичній ретроспективі змінювали та доповнювали одна одну.

Проблеми державного кредиту цікавлять фінансову науку з того часу, коли особливо гостро постали питання забезпечення держави необхідними коштами та визначення місця і ролі держави у перерозподільчих процесах. Класики англійської політекономії А.Сміт, Д.Рікардо, Д.Юм, які започаткували принцип «здорових фінансів» та були прихильниками вільного ринку, в цілому негативно ставилися до позичкового фінансування державних потреб, вважали за необхідне позбавитися від тягаря державного боргу шляхом його викупу. Основою теорій державних фінансів до початку XX ст. був принцип бездефіцитного бюджету, існування державних боргів засуджувалося. Посилення ролі держави як суспільного інституту, що призвело до розширення її соціально-економічних функцій, вимагало зростання державних витрат. Стало необхідним теоретичне обгрунтування розвитку державного сектора і державного кредиту зокрема.

Німецькою економічною школою було грунтовно досліджено питання державного боргу, визначені його переваги і недоліки. Продовжувачі ідей камералістів Ф.Юсті та І.Зоннефельс наголошували на перевагах державного боргу як джерела фінансування проектів, які «слугують примноженню добробуту держави», однак і застерігали від надмірного захоплення позиками. Ф.Небеніус першим розробив повну теорію кредиту, виокремив державні позики у системі фінансового кредиту та вважав за доцільне використання державою боргового методу фінансування видатків, однак переважно виробничих[1].

К.Дітцель був одним із перших апологетів державного кредиту. Продовжуючи дослідження попередників, повністю виправдовував величезні державні борги. Він заперечив твердження А. Сміта про різницю між матеріальною та нематеріальною працею та визнав державу здатною створювати нематеріальні блага для майбутніх поколінь. Дітцель надавав особливе значення державному кредиту, наголошував на його необхідності: «Державний

[1] Nebenius Fr. Ueber die Natur und die Ursachen des offentlichen Kredits. - 1829.- S. 657.

кредит належить до благословенних інститутів нової епохи державного розвитку, він - рушійна сила прогресу, архімедова точка опори, яка піднімає світ з обох полюсів»[3]. Це твердження було важливим для розвитку теорії та практики державного боргу, визнаючи доцільність і необхідність державних позик. Вчення К. Дітцеля було продовжене А. Вагнером, який також вважав за необхідне використаня державного кредиту для фінансування потреб державних фінансів[4]. Ідеї К. Дітцеля розвивали також Л.Штейн, К.Гок та інші, однак максимально не виправдовуючи існування заборгованості держави[5]. У працях цих вчених досліджувалися питання доцільності довгострокових позик залежно від мети використання коштів, порівняння внутрішніх і зовнішніх позик, наслідків податкового та боргового методів фінансування видатків держави для економіки країн та інші.

Положення теорій К. Дітцеля та А. Вагнера про визначальну роль держави дали поштовх розвитку концепції Дж.Кейнса, яка заперечувала доцільність саморегулювання економіки. Кейнс запропонував державу на роль інституту поліпшення функціонування господарського механізму[6]. Спрямовувати залучені ресурси за допомогою позик вчений пропонував для фінансування виробничих проектів, а не соціальних видатків, оскільки це дозволить підвищити мультиплікаційний ефект запозичень. За такої умови державний борг дозволяє стимулювати інвестиційну активність та підвищувати зайнятість, що забезпечує економічне зростання. Економічний ріст забезпечує безпроблемне обслуговування заборгованості та мінімізує ризики та негативні наслідки державного боргу. Кредитна підтримка інвестицій або компенсація приватного попиту шляхом дефіцитного фінансування за рахунок позик - підхід, що отримав назву компенсаційних боргових фінансів. Основний урок кейнсіанства полягає в тому, що фінансова політика за рецептами Кейнса дозволила вирішити проблеми кризових, післякризових, воєнних і післявоєнних труднощів у країнах Заходу в першу чергу за рахунок дефіцитного фінансування при відповідному нарощуванні державної заборгованості.

Послідовниками Дж.М.Кейнса були доповнені та розвинуті його теоретичні розробки щодо ролі та значення державного кредиту та державного боргу. На особливу увагу заслуговує доробок А.Лернера, який розробив концепцію «функціональних фінансів», яка повинна бути основою бюджетної політики, та ґрунтовно дослідив питання державного кредиту і боргу. Основним завданням держави згідно названої концепції є сприяння за рахунок дефіцитного фінансування повній зайнятості та мінімальній інфляції, що дає змогу забезпечити довгострокове економічне зростання. Критерії оцінки державної політики повинні відображати лише її функціональні аспекти. Лернер вважав, що державний борг можна збільшувати без суттєвих поточних чи майбутніх втрат для економіки. Згідно принципів «функціональних фінансів», все одно в довгостроковому періоду буде досягнуто збалансованості бюджету[7].

А.Лернер вирізняв особливості та наслідки внутрішнього та зовнішнього боргу. Внутрішні позики за змістом є, по суті, перенесеними на майбутнє податками. Тобто, стверджує Лернер, «ми заборгували самим собі». В економіці, яка функціонує без особливих потрясінь, майбутні покоління нічого не втрачають, сплачуючи підвищені податки, за рахунок яких повертаються борги, зазвичай, тим самим особам. «Національний борг не є тягарем для майбутніх поколінь. Адже якщо нащадки будуть виплачувати борг, то одержать кошти ті ж нащадки, які будуть жити

[3] Dietzel C. Das System der Staatsanleihen in Zusammenhang mit der Volkswirtschaft betrachtet. - Berlin: Heidelberg, 1855. - S.-140.

[4] Wagner A. Die Ordnung der Finanzwissenschaft und der oeffentliche Kredit // Das Staatsschuldehproblem. - Frankfurt, Berlin, Wien: Dunker und Humbland, 1980. - S. 107.

[5] Залшупин А.С. Очерк теории государственного кредита / А.С. Залшупин. - С-Пб.: Типография Н.А. Лебедева, 1892. - С. 35.

[6] Кейнс Дж. Общая теория занятости, процента и денег // Антология экономической классики.- М.: «ЭКОНОВ», «Ключ», 1993.- С. 235.

[7] Lerner A. The Burden of National Debt. Essays in honor of Alvin H. Hansen. - NY Norton and K., 1948. - P. 141.

на момент виплати», підкреслює А.Лернер[8]. Зовнішній борг вчений розглядає як індивідуальний борг. У науковій літературі висунута Лернером та його однодумцями гіпотеза характеризується як «нова ортодоксія». Новою вона називається тому, що істотно відрізняється від докейнсіанських теорій, які розглядали суспільний борг як приватний і тому припускали можливість перекладання тягаря.

Підтримували дефіцитне фінансування також вчені-послідовники Дж.М.Кейнса - Б.Хансен, С.Харріс, Г.Гровс, П.Самуельсон та інші. Зокрема, у працях Б.Хансена підкреслюються переваги використання циклічного регулювання економіки за допомогою бюджету та державних запозичень. У працях неокейнсіанців також наголошується на важливості боргового фінансування інвестицій.

Відповідно до стабілізаційної теорії дефіцит слід використовувати для економічної стабілізації, а борг не загрожує державним фінансам у довгостроковій перспективі, однак за умови підтримання економічного росту. Якщо державний борг зростає швидкими темпами, стрімко збільшуються відсоткові виплати за державним боргом. Тоді держава вимушена піднімати рівень оподаткування або ж скорочувати державні видатки. Збільшення податкового навантаження підриває стимули до економічної активності. Скорочення ж державних видатків є практично неможливим за умов демократії. Вчений Е. Домар запропонував модель, за якою можливо спрогнозувати динаміку ставки податку, що необхідна для здійснення державою відсоткових виплат за державним боргом, залежно від величини запозичення, доходності державних цінних паперів і темпів зростання національного доходу країни. Розрахунки за моделлю Домара дозволяють зробити такий висновок: у випадку відсутності зростання ВВП залучення урядом постійної частки національного доходу у вигляді державних позик призведе до зростання у нескінченності відношення державного боргу до національного доходу; за таких обставин ставка податку, необхідна для покриття відсоткових виплат за державним боргом, з часом наблизиться до 100%[9]. Тобто величина державного боргу повина підтримуватися на певному рівні, і при цьому ріст ВВП повинен перевищувати вартість запозичень.

Панування кейнсіанських підходів в економічній політиці розвинутих країн забезпечило економічний ріст та відновлення держав, однак у 70-х роках XX століття стрімко зросли дефіцити бюджетів та державні борги, посилилися інфляційні процеси та збільшилося безробіття. Необхідно було віднайти рецепти забезпечення економічного росту та вирішення нагальних проблем. Кейнсіанська теорія не мала відповідей, якою повинна бути бюджетна політика в умовах стагнації економіки, високого рівня безробіття та інфляції. Вчені звернули погляди на класичну економічну школу, і особливого значення для розвитку як теорії, так і практики на даному етапі розвитку набувають наукові течії неокласичного напряму. Панівне місце займають концепції неоконсерватизму, монетаризму, теорія раціональних очікувань теорії суспільного добробуту та суспільного вибору. Загальною відмінністю концепцій фінансової думки, які були сформовані у післявоєнний період, від так званих «старих» концепцій (зокрема, кейнсіанських) було те, що до об'єкта аналізу у них застосовується модель економічно раціональної поведінки індивіда, як підкреслює Ш.Бланкарт[10].

Теорії неокласиків заперечують втручання держави в економіку, засуджують ріст державних видатків, державної заборгованості. Монетаристи, зокрема, М.Фрідмен, А.Берне, О.Файт, найважливіше значення надавали грошовій політиці. Вони вважали, що саме завдяки грошовій політиці можна забезпечити економічний ріст та фінансову стабільність в країні. Державне втручання повинно бути обмежене лише грошовою сферою. М.Фрідмен розглядав державний борг через при-

[8] Там же

[9] Domar E. The Burden of Public Debt and the National Income // American Economic Review. - 1944. - № 34. - P. 798 - 827.

[10] Бланкарт Ш. Державні фінанси в умовах демократії: Вступ до фінансової науки / Шарль Бланкарт; пер. з нім. С.І. Терещенко [за наук. ред. В.М. Федосова]. - К.: Либідь, 2000. - С.47.

зму монетарних інструментів[11]. Держава, запозичаючи кошти на кредитному ринку, сприяє підвищенню відсоткових ставок, що призводить до витіснення приватних інвестицій.

У центрі теорії раціональних очікувань є передбачення господарюючих суб'єктів та індивідів, які базуються на законах та дії економіки і фінансів. Автором теорії раціональних очікувань є Дж.Мут, який стверджував, що приватний бізнес передбачає поведінку держави та пристосовується до ситуації з максимальною вигодою для себе. М.Блауг підкреслює, що «усі повністю передбачувані зміни в державній політиці негайно дисконтуються економічними агентами і враховуються при формуванні конкретних рішень»[12]. Виходячи із основної тези представників теорії раціональних очікувань, державне втручання в економіку є неефективним, оскільки передбачається господарюючими суб'єктами, які діють на випередження. Отже, очікуване розширення державних запозичень призведе до подорожчання кредитних ресурсів ще до того, як воно буде компенсовано зниженням податкового тягаря або збільшенням попиту держави. Тому слід скорочувати державний сектор та загалом зменшувати втручання держави в економічні процеси. Концептуальні компоненти раціональних очікувань увійшли до макроекономічної теорії загальної рівноваги, відомої в історії економічної думки як економіка пропозиції. Практично реалізована у 80-ті роки у Великій Британії (тетчеризм) і США (рейганоміка), політика економіки пропозиції передбачала масштабне дерегулювання господарської діяльності, а саме: пониження норми оподаткування доходів, надання податкових пільг у формі прискореної амортизації; рестриктивну фінансову політику, зреалізовуючу зниження бюджетних дефіцитів, скорочення державних видатків та зменшення питомої ваги державного бюджету стосовно ВВП, сповільнення нарощування державного боргу.

Неокласики та їх послідовники, зокрема, Р.Барро, Дж.Б'юкенен, Р.Масгрейв теоретизували реалізацію інтересів індивідуумів та суспільства за умов зростання державного боргу. Зокрема, Р.Барро наголошує на нейтральності державного боргу, стверджуючи, що спосіб фінансування державних витрат - за рахунок податків чи позик - ніяким чином не впливає на добробут індивідів, тому і борговий, і податковий методи фінансування видатків бюджету є ідентичними[13]. Барро виходить із нескінченного часового горизонту життя індивідів. Він вважав, що при прийнятті рішень індивіди враховують не тільки свою вигоду, а й можливу вигоду своїх дітей та внуків. Діє так звана міжгенераційна функція корисності. Отже, виходячи із суб'єктивного сприйняття громадянами податків та позик, ці інструменти можуть однаково використовуватися фіском. Еквівалентність Барро базується на бюджетному обмеженні і гіпотезі про постійний дохід. Бюджетне обмеження означає, що за умови постійних видатків зниження податків сьогодні - це збільшення податкового тягаря у майбутньому. Гіпотеза про постійний дохід означає, що рішення про величину витрат домогосподарств базуються не на фактичному доході, а на постійному. За умови меншого фактичного доходу за постійний домогосподарства фінансують різницю за рахунок запозичень.

Сучасний стан зарубіжних теорій державного кредиту характеризується своєрідним синтезом і, водночас, протиставленням кейнсіанської та неокласичної концепцій. Консенсусу серед економістів щодо негативної чи позитивної оцінки державного боргу і бюджетного дефіциту нині немає. Основне протиріччя між прихильниками кейнсіанської та неокласичної теорій - у методах та межах державного втручання в економіку.

Фінансова наука Російської імперії XIX - початку XX ст. була іманентною складовою світової економічної думки, розвиваючись у руслі прогресивних ідей, ґрунтовно досліджуючи як

[11] Haan J. The (un)importance of public debt // Economist. - 1987. - Jg.135,n3. - P. 371.

[12] Блауг М. Экономическая мысль в ретроспективе. / М.Блауг. Пер. с англ., 4-е изд.-М.: Дело ЛТД, 1994.- С.136.

[13] Barro R. Are Govertment Bonds Net Wealth? // Journal of Political Economy 1974. -P.1097-1117.

дефініції, так і практику фунціонування державних фінансів. Питання державного кредиту досліджувалися у роботах багатьох відомих російських вчених-економістів, зокрема, М.Орлова, І.Озєрова, А. Ісаєва, М. Боголєпова та інших. Особливої уваги заслуговують дослідження проблеми державного кредиту українською класичною школою державних фінансів. Особливу увагу видатні українські вчені-фінансисти М.Алексєєнко, М.Бунге, П.Мігулін, М.Патлаєвський, І.Тарасов, М.Мітіліно, Г.Тіктін, В.Твердохлєбов, Г.Цехановський та інші присвячували вивченню теоретичних засад та джерел фінансування потреб держави, серед яких особливе місце займає державний кредит. Здійснюючи дослідження генезису формування доходів держави, вчені підкреслювали, що держава мобілізує ресурси для покриття видатків найбільш ефективними та прийнятними методами за даних умов.

В історичній ретроспективі, як писав українській учений І.Янжул, «...коли державне майно та промисли втратили своє першочергове значення у задоволенні державних потреб, їх місце зайняли податки і позики...»[14]. Державні позики були важливим інструментом вирішення фінансово-інвестиційних потреб Російської імперії кінця XIX - початку XX століття, коли капіталізм став домінуючою формою економічних відносин. Накопичений іншими країнами досвід ефективного використання грошових коштів громадян став надбанням і Росії.

Учені-фінансисти досліджували питання державного кредиту як інструменту для фінансування потреб держави. Дефініція державного кредиту розглядалася вченими у контексті невід'ємної складової державного фінансового господарства. У працях вчених з курсу фінансового права, який пізніше був трансформований у курс фінансової науки, обов'язково висвітлювалися питання теоретичих та практичних засад державного кредиту. Питання теорії кредиту загалом та, зокрема державного, особливо про паперові гроші, розроблялися М.Бунге, М.Туган-Барановським, І. Кауфманом.

Позики розширюють можливості фіску по залученню додаткових фінансових ресурсів. Державний кредит вже не розглядається як форма надзвичайних фінансових ресурсів. М.Мітіліно, характеризуючи ознаки державного господарства, підкреслював, що «маючи фінансову владу, держава може збільшувати доходи свого господарства коштом приватних господарств, примусово стягуючи з них потрібні кошти. З другого боку, володіючи величезним майном, що забезпечує її зобов'язання, держава може збільшувати свої ресурси через державні позики»[15]. М.Патлаєвський також наголошує, що «раніше кредит вважали надзвичайним джерелом доходу... але в наш час, коли державний кредит у європейських народів набув характеру системи, він, вочевидь, не повинен уже вважатися надзвичайним джерелом, а скоріше правильною, постійною органічною частиною державного господарства»[16].

Розглядаючи види державного кредиту, вчені характеризують мету здійсненння короткотермінових та довготермінових позик, виявляють особливості внутрішніх і зовнішніх запозичень, сплачуваних і несплачуваних позик. І.Тарасов, виокремлюючи різні види державних позик, підкреслює, що «види державних позик формують разом цілу систему, в якій кожна її частина займає відповідне місце так, щоб сутність і значення її були зрозумілі тільки у взаємозв'язку з цілим»[17]. Учені підкреслюють переваги для держави несплачуваних або рентових по-

[14] Янжул И.И. Основные начала финансовой науки: Учение о государственных доходах. - М.: «Статут», 2002. - С. 45.

[15] Мітіліно М.І. Основи фінансової науки - / Фінансова думка України. Хрестоматія / Автори - упорядники С.І. Юрій, С.В. Льовочкін, В.М. Федосов, П.І. Юхименко; авт.передмова П.М. Леоненко; за наук. ред. д-ра екон. наук, проф. В.М. Федосова. - Київ: Кондор; Тернопіль: Економічна думка, 2010. - У 3 т. - Т.3. - Ч. 2. - С. 415.

[16] Патлаєвський І.І. Курс фінансового права. - / Фінансова думка України. Хрестоматія / автори- упорядники С.І. Юрій, С.В. Льовочкін, В.М. Федосов, П.І. Юхименко; авт.передмова П.М. Леоненко; за наук. ред. д-ра екон. наук, проф. В.М. Федосова. - Київ: Кондор; Тернопіль: Економічна думка, 2010. - У 3 т. - 3. -Ч.1.- 471 с. - С. 301.

[17] Тарасов И. Т. Очерк науки финансового права / Финансы и налоги: очерки теории и политики. - М.: «Статут», 2004. - С. 364.

зик. Так, М. Мітіліно наголошує, що «за рентовими позиками держава залишає право сплатити борг тоді, коли це буде найвигідніше та найзручніше для неї»[18].

Концептуальним питанням досліджень учених-фінансистів були розміри державних запозичень та напрями використання залучених коштів. Від ефективності використання залучених державою коштів і залежать розміри боргу, доводять вчені. Загалом учені підтримували тезу про доцільність державних запозичень для фінансування інвестиційних проектів, які принесуть прибуток і за рахунок якого будуть повернуті кошти з відсотками. Більшість учених підтримували і фінансування соціальних проектів за рахунок позик. Якщо блага, створені в результат реалізації державних програм та проектів, будуть використовуватися декількома поколіннями, то фінансування їх лише за рахунок податків означає надмірне оподаткування нинішнього покоління. Перевагу позичкового фінансування проектів, вигідних і майбутнім поколінням, підкреслюють М. Алексєєнко, М. Мітіліно, І. Тарасов, та інші вчені. Слід зауважити, що дискусія щодо меж та наслідків боргового фінансування продовжується і сучасними вченими-економістами.

У роботах учених пріоритетною була теза про необхідність комплексного та системного підходу до використання державного кредиту для потреб державного господарства. Як вказував В. Твердохлєбов, державний кредит є головним джерелом економічного прогресу за умови мудрої передбачуваності уряду. «Позитивне чи негативне значення державного кредитного господарства ... при подальшому його розвитку знаходиться в прямій залежності від того, чи буде передувати цьому розвитку радикальна реформа усієї системи податків і який характер вона буде мати,» стверджував І. Тарасов[19]. Тобто використання державного кредиту залежить від здатності влади оцінити необхідність залучення коштів за рахунок позик, а не за рахунок підвищення податків, ефективно використати залучені кошти, щоб не переобтяжити країну та наступні покоління надмірним боргом. Ця думка є актуальною і для сучасної науки та практики державних фінансів більшості країн світу.

Вітчизняна фінансова наука, котра довгий час базувалася на ідеологізованих класових теоріях, до 90-х років XX ст. однобоко вивчала проблему державного кредиту, що стримувало її розвиток. Радянська ідеологія штучно звужувала можливості адекватного наукового аналізу фінансової сфери, якщо це стосувалося теоретичних та прагматичних проблем розвитку фінансів капіталістичних держав. Однак науковці намагалися завжди об'єктивно та неупереджено розкривати природу та зміст фінансових категорій та процесів. Навіть в умовах ідеологічного тиску, штучного обмеження творчої думки значний вклад у розвиток вчення про фіскально-бюджетну політику та державний кредит і борг у радянський період фінансової науки внесли праці українських і російських вчених-економістів, зокрема, Б.М.Богачевського, Б.Г.Болдирєва, Л.А.Дробозіної, Л.Н.Красавіної, В.А.Степаненка, В.М.Суторміної, В.М. Федосова та інших.

Основою теорії державного кредиту у радянській фінансовій науці було ідеологічне положення про переваги соціалістичних фінансів над фінансами капіталістичних країн. Вивчення проблем державного кредиту здійснювалися, переважно, у контексті державних фінансів. Серед українських учених - економістів, які присвятили дослідження проблемам державного кредиту та боргу, слід назвати М.Б.Богачевського, який у 1969 році опублікував роботу «Государственный кредит в капиталистических странах». У цій роботі вчений розглядає особливості використання державного кредиту у капіталістичних країнах, переваги та недоліки боргового фінансування бюджетного дефіциту, узагальнює погляди зарубіжних

[18] Мітіліно М.І. Основи фінансової науки - / Фінансова думка України. Хрестоматія / Автори - упорядники С.І. Юрій, С.В. Льовочкін, В.М. Федосов, П.І. Юхименко; авт.передмова П.М. Леоненко; за наук. ред. д-ра екон. наук, проф. В.М. Федосова. - Київ: Кондор; Тернопіль: Економічна думка, 2010. - У 3 т. - Т.3. - Ч. 2. - 471 с. - С. 462.

[19] Тарасов И. Т. Очерк науки финансового права / Финансы и налоги: очерки теории и политики. - М.: «Статут», 2004. - С. 376.

вчених і теоретичні концепції державного кредиту. М.Б.Богачевський називає державний кредит у капіталістичних країнах «специфічною формою руху позичкового капіталу, що супроводжується невиробничим використанням залучених коштів і збільшенням оподаткування населення»[20].

В.А. Степаненко, В.М. Суторміна та В.М. Федосов, характеризуючи завдання бюджетної політики у капіталістичній економіці, наголошували, що «мета фіскальної політики полягає не в тому, щоб збалансувати бюджет, а щоб збалансувати економіку в цілому. Дуже важливо, щоб уряд міг вільно використовувати бюджетні надлишки і дефіцит при координації бюджетної політики з метою запобігання виникнення надлишкового чи недостатнього попиту в приватному секторі»[21].

Зусиллями В.М. Федосова в Україні було видано вперше в СРСР підручник «Державні фінанси», в якому гостро поставлені питання кризового стану радянської економіки 80-х років минулого століття, що виразилося у розбалансованості фінансів, загостренні таких соціально небезпечних проблем як бюджетний дефіцит та державний борг. У цьому підручнику вперше було акцентовано увагу на важливості вирішення проблем дефіцитності державних фінансів, небезпечності зростання державної заборгованості.

У навчальному посібнику «Фінанси зарубіжних корпорацій» за ред. В.М. Федосова В.М. Суторміна, В.М. Федосов та Н.С. Рязанова досліджують особливості державного кредиту як форми руху позичкового капіталу, особливості боргового фінансування видатків держави, взаємозв'язок державного боргу з іншими макроекономічними індикаторами. Здійснюючи дослідження в руслі сучасної економічної науки та розвиваючи ідеї українських вчених дореволюційного періоду, зокрема, М. Бунге, автори посібника підкреслюють, що «при непродуктивній спрямованості позик держава використовує гроші як платіжний засіб, а при продуктивному використанні вони застосовуються як капітал»[22]. Питання державного кредиту і боргу, підняті у роботах М.Б. Богачевського, В.А. Степаненка, В.М. Суторміної, В.М. Федосова, є актуальними на сьогоднішній день та продовжують досліджуватися багатьма вченими-економістами незалежної України.

Нині вітчизняна фінансова думка формується як поєднання теорій українських та західних учених. Найбільша увага приділяється нормативно-законодавчому аспекту державного кредиту, дослідження теоретичних питань фактично знаходиться поза увагою вітчизняних економістів. Це суттєво відрізняється від стану західної фінансової науки, яка вивчає не лише природу державних позик, а й наслідки використання боргового фінансування щодо усіх складових економічних процесів, поєднує надбання фінансових, економічних та соціальних вчень.

РЦПУ

[20] Богачевский М.Б. Государственный кредит в капиталистических странах.- Л.:Финансы, 1969.- 192 с.

[21] Степаненко В.А., Суторміна В.М. та Федосов В.М. «Критика буржуазних реформістських теорій валютно-фінансових відносин капіталізму» / Фінансова думка України. Хрестоматія / автори- упорядники С.І. Юрій, С.В. Льовочкін, В.М. Федосов, П.І. Юхименко; авт.передмова П.М. Леоненко; за наук. ред. д-ра екон. наук, проф. В.М. Федосова. - Київ: Кондор; Тернопіль: Економічна думка, 2010. - У 3 т. - Т.3. - Ч. 2. - 734 с. - С.689.

[22] Фінанси зарубіжних корпорацій: Навч. посібник / В.М. Суторміна, В.М. Федосов, Н.С. Рязанова; за ред. В.М. Федосова. - К.: Либідь, 1993. - С.35.